

Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду

На III редовној седници Научно-наставног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 8.3.2016. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације "Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку 21. века: културне парадигме", коју је поднела Марта Стојић Митровић. Будући да су се стекли сви неопходни формални услови, слободни смо да Научно-наставном већу подносемо следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Марта Стојић Митровић је 1999. године уписала студије етнологије и антропологије на Филозофском факултету у Београду, где је и дипломирала 2003. године са темом „Употреба етничких стереотипа у организацији забаве у етно-кампу на Палићу“. Магистарске студије антропологије на Факултети за дружбене веде у Љубљани, Словенија, уписује 2004. године. Одбравивши магистарски рад „The Erased of Slovenia as a discursive phenomenon: a pragmatic approach“ 2009. године стиче звање магистра наука. Исте године уписује докторске студије на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.

Од 2007. године запослена је у Етнографском институту САНУ, где се најпре у оквиру пројекта *Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори* а затим и *Мултиетницитет, мултикултуралност, миграције – савремени процеси*, бави питањима миграција, држављанства, људских права и дискриминације. Учествовала је на бројним међународним научним скуповима у земљи и иностранству. Говори енглески и словеначки а служи се и француском језиком. Објавила је низ научних радова од којих издвајамо:

Стојић Митровић, М. 2012. Светска економска криза као индикатор системске дискриминације миграната: пример мигрантских грађевинских радника у Словенији. Гласник Етнографског института САНУ LX (1): 33-40;

Стојић Митровић, М. 2012. Екстернализација граница Европске уније и појава импровизованих мигрантских насеља у Србији. Зборник Матице српске за друштвене науке 139 (2): 237-248;

Стојић Митровић М. 2013. Људска права и држављанство. Гласник Етнографског института САНУ LXII (1): 107-117;

Стојић Митровић, М. 2013. Стигматизација као последица илегализације одређених облика транснационалног кретања – дехуманизација тзв. илегалних миграната. Гласник Етнографског института САНУ LXII (2): 163-174;

Стојић Митровић М. 2014. Presenting as a problem, acting as an opportunity: four cases of socio-political conflict taking the presence of migrants as a focal object in Serbia. Гласник Етнографског института САНУ LXIII (1): 66-82.

Стојић Митровић М. 2014. Serbian migration policy concerning irregular migration and asylum in the context of the EU integration process. *Issues in Ethnology and Anthropology* 9(4): 1105-1120;

Стојић Митровић М. и Е. Мех. 2015. The Reproduction of Borders and the Contagiousness of Illegalisation: A Case of a Belgrade Youth Hostel. *Гласник Етнографског института САНУ* 63 (3): 623-638.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања представљају културне парадигме о транзитним миграцијама кроз Србију у ХХИ веку. На свом путу према земљама дестинације у Европској Унији, особе претежно из азијских и афричких земаља улазе на територију Србије. Овај улазак се најчешће одвија без одговарајућих званичних дозвола, услед чега се може третирати као прекршај незаконитог преласка границе. Један део ових особа затражи азил, што им омогућава привремену легализацију боравка у Србији. У јавности се често о њима говори као о нерегуларним или илегалним мигрантима, односно, лицима која траже азил или азилантима. У овом раду утврђују се карактеристике миграцијске праксе и културних значења која јој се приписују, у контексту промена у званичној српској националној миграцијској политици и законској регулативи која се на њу односи, а које су се десиле од смене власти почетком 2000-их година и започињања процеса хармонизације права, политика и пракси са онима које су на снази у ЕУ.

Основни **циљ** овог рада је утврђивање карактеристика система који путем контроле кретања, тј. приступа одређеним политичким зонама, производи нерегуларне мигранте и лица која траже азил као засебне категорије и друштвене статусе, као и прецизирање положаја Србије у овом систему, и то кроз идентификацију културних парадигми које се том приликом користе. Наиме, категорије азила/азиланата и нерегуларних миграција/нерегуларних миграната су перформативи, те тако не описују неко затечено стање ствари, већ га активно стварају. Културне парадигме су дискурзивна средства која се актуелизују у процесу легитимизације производње и примене ових категорија. Културне парадигме представљају класе/типологије на основу којих се формирају парадигматске групе, и тако функционишу као интерпретативни оквири који генеришу специфичнија (интер)културна значења која се приписују нерегуларним миграцијама и азилу. До спецификације ових интерпретативних оквира долази се на два начина, путем пресупозиција, које имају форму имплицитних пропозиција, а које могу постати и експлицитне, нарочито у ситуацијама друштвеног конфликта, и путем концептуалних метафора, које представљају метафоричку апстракцију једног атрибута који се перципира као суштински. Културне парадигме, у сва три појавна облика, нису ни истините ни лажне: оне се користе као да јесу истините, као да су чињеница и служе за легитимизацију концептуализација и пракси о азилу и нерегуларним миграцијама. Оне нуде једну слику света која се узима за валидну. Иако та организација света делује као да је дата, природна, у ствари је у потпуности хабитуална, тј. научена, или, другим речима, културно, социолошки или политички условљена. Међутим, управо тај изглед природности отежава (пре)испитивање широко прихваћених културних парадигми. Управо из тог разлога су ситуације друштвеног конфликта, у којима се сусрећу актери који су различито

позиционирани у систему моћи, најбоље „арене“ за уочавање постојања различитих, тј. супротстављених културних парадигми. Културне парадигме управо и служе за легитимизацију проблематизованог/проблематичног фокуса друштвеног конфликта. Међутим, и ситуације друштвеног конфликта и различите културне парадигме заједно представљају симптом ширих друштвених неједнакости. Осим на формалном, институционализованом нивоу практичних политика, културне парадигме о азилу и нерегуларним миграцијама се манифестују као средства за легитимизацију ставова и у мање формалним ситуацијама друштвеног конфликта.

Метод који користим се назива „*studying through*“ и означава анализу која полази од дефиниција и пракси формулисаних у званичним актима до оних на које се те дефиниције и праксе односе и на чије животе утичу. Оваква анализа прати путеве којима се успостављају мреже и односи моћи између актера, институција и дискурса током времена. Полазећи од општијег контекста, као што је међународни, у коме се дефинишу глобално прихваћене категорије избеглица и тзв. економских миграната, преко регионалног, тј. европског, где ове категорије бивају трансформисане рестриктивним миграцијским политикама Европске уније, али и балканског, где главну улогу има географски положај Србије између земаља ЕУ, њен недавно задобијени статус сигурне земље порекла али и неприпадање ЕУ, све до ужег, локалног, на конкретним примерима актуелизованих културних парадигми приказујем утицај ових категоризација и политика на особе које су директно укључене у миграцијске процесе. С обзиром на комплексност ових мрежа, како у погледу значења, тако и погледу актера и локуса на којима се актуелизују, користила сам различите методе за сакупљање грађе. Посматрање са опсервацијом кандидаткиња је обавила у више наврата на различитим локацијама у Србији, где се налазе азилни центри или импровизована мигрантска насеља, у периоду од фебруара 2012. до октобра 2015. године. Такође, интервјуисала је различите актере миграцијских процеса, службенике националних институција, невладиних и међународних организација, активисте, припаднике локалног становништва и мигранте. Поред ових класичних метода антрополошког теренског рада, додата је анализа формалних докумената, међународних и националних закона, одлука, стратегија, експертских извештаја, али и грађе из медија, домаћих и страних. Фокус истраживања је стављен на интеракције и, поготово, неслагања у овим процесима – на ситуације друштвених конфликта. Парадигме о нерегуларним миграцијама и азилу у Србији сагледавам и из дајакхронијске и из синхронијске перспективе. Дијакхронијска омогућава праћење трансформације концептуализација и пракси у процесу евроинтеграција, док синхронијска упућује на сличности и разлике како на међународној, тако и на националној равни.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Ово истраживање се заснива на следећим **хипотезама**, које се могу разврстати у три групе. Прву групу чине оне које се фокусирају на сам феномен азила и нерегуларних миграција, његове функције и формалне карактеристике: полази се од тога да се од тога да су азил и нерегуларне миграције категорије које омогућавају класификације чија је функција биополитичка; да се биополитичка функција превасходно огледа у признавању

могућности боравка странцима и њиховог пруступа одређеним (политичким/људским) правима, али и ресурсима који се перципирају као припадајући члановима домицилне политичке заједнице; да се ова биополитичка функција реализује путем додељивања статуса странцима; да не постоји увек консензус о правима странаца, нити о правима чланова домицилне политичке заједнице, како на формалном нивоу, тако и у неформалним контекстима; да национална држава не фигурира увек као аутономни суверен који дефинише биополитичке категорије и гарантује права држављанима и странцима, већ да и други политички ентитети, а пре свега међународна заједница и међународне организације, имају значајну улогу у томе; да се формални административно-правни дискурс о азилу и нерегуларним миграцијама са једне стране прелива у неформални дискурс, док, са друге стране, ни сам не остаје имун на неформалне концептуализације о овим феноменима.

Друга група претпоставки односи се на конкретне манифестације ових биополитичких категорија и специфичности српског контекста: претпоставља се да азил и нерегуларне миграције не представљају фиксирани, универзални и једнозначни категорије, већ се значења која им се приписују мењају кроз историју а у складу са ширим социополитичким променама; да транзитни (примарно физичко-географски) и транзицијски (примарно гео-политички) положај Србије на почетку ХХИ века пресудно утиче како на формалне, тако и на неформалне концептуализације и праксе о азилу и нерегуларним миграцијама; да осим овога на концептуализације и праксе о азилу и нерегуларним миграцијама значајно утичу представе о концептуално сродним (али административно-правно различитим) категоријама (националних избеглица и азила у СФРЈ).

Трећа група претпоставки односи се на дискурзивну анализу: претпоставља се да су категорије азила/азиланата и нерегуларних миграција/нерегуларних миграната перформативни, те тако не описују неко затечено стање ствари, већ га активно стварају; да су културне парадигме дискурзивна средства која се актуелизују у процесу легитимизације производње и примене ових категорија; да културне парадигме постају експлицитне у ситуацијама друштвених конфликта, што олакшава њихову идентификацију.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Текст докторске дисертације кандидаткиње мр Марте Стојић Митровић распоређен је у шест поглавља, подељених на више мањих тематских и проблемских целина. Садржи 354 страница текста са приближно 712.000 карактера. Списак извора и литературе заузима 29 страна.

У уводном поглављу представљени су предмет и циљ истраживања, као и концептуално-теоријски оквир и метод анализе. Ту је прецизније одређен појам културних парадигми, као класе/типологије на основу којих се формирају парадигматске групе, и тако функционишу као интерпретативни оквири који генеришу специфичнија (интер)културна значења која се приписују нерегуларним миграцијама и азилу и служе за легитимизацију појединачних концептуализација и пракси. Представљен је метод „*studying through*“, који је коришћен у раду. Он се односи на анализу која полази од

дефиниција и пракси формулисаних у званичним актима до оних на које се те дефиниције и праксе односе и на чије животе утичу. Оваква анализа прати путеве којима се успостављају мреже и односи моћи између актера, институција и дискурса током времена. Наведене су и коришћене методе за сакупљање грађе: посматрање са опсервацијом, интервјуи и анализа формалних докумената и грађе из медија.

У наредном поглављу преиспитана је легитимност употребе појмова који стоје у наслову истраживања кроз преглед основних проблема у истраживању миграција у антропологији. Ти проблеми се односе на утицај социо-политичког контекста на само истраживање, на дефинисање теме (утицај административно-правних дефиниција и практично-политичких одређења), оквира истраживања (преваленција методолошког национализма), и одабир и примену метода (етнографско сведочење), али и на одлике које су иманентне самом истраживаном феномену, а то су стална променљивост, комплексност и плурилокалност. Истакнуто је питање утицаја актуелних научних, политичких и културних парадигми на производњу знања о феноменима који су предмет истраживања.

Средишни део рада чине три поглавља у којима се износи и анализира грађа о културним парадигмама о азилу и нерегуларним миграцијама. Представљање најформалнијих концептуализација, тј. административно-правних одређења појмова азила и нерегуларних миграција започето је одређењем ових појмова у дијахронијској перспективи, најпре на међународном, а затим и на националном нивоу. Поред овога, представљени су и појмови економских, мешовитих и присилних миграција. Дијахронијска перспектива је омогућила праћење трансформација ових одредби из међународног и националног права у складу са променама социо-политичког контекста у којима се јављају. У следећем поглављу азил и нерегуларне миграције посматрани су као објекти практичних политика. Најпре је представљен појам практичне политике и указано на његову аналитичку важност за антрополошко проучавање феномена миграција. Затим су представљене миграцијске политике које постоје у Европи кроз испитивање развоја њихових трендова, коришћених стратегија и дискурса, као и питање институционалне организације ЕУ у погледу формирања заједничке европске миграцијске политике. Посебно је обрађено питање екстернализације и екстерне домензије ширења европске миграцијске политике ван тренутних граница ЕУ и Шенген зоне, у оквиру чега су разматрани контекст и механизми ширења (интернализација и екстратериторијализација граница), као и визна либерализација, која је имала пресудну улогу у српском контексту. У наредном поглављу културне парадигме о азилу и миграцијама представљене су кроз приказ миграцијских пракси у појединим земљама које фигурирају као земље транзита за миграцијска кретања према ЕУ, односно, као „врата Тврђаве Европе“. Приказано је како су екстернализација европске миграцијске политике и секуритарне праксе у западном Медитерану (пример Марока) и централном Медитерану (пример Либије) довеле до премештања тежишта миграцијских кретања према источном Медитерану и западно-балканској рути, тј. Турској, и одатле преко Бугарске, односно Грчке и Македоније, до Србије. Затим је представљена миграцијска пракса у Србији. Посебно су обрађена следећа питања: азилна пракса пре увођења независног азилног система, званичне процедуре и праксе у Србији у вези са преласком границе и азилним системом, Србија као „етапа миграцијског коридора“. На примеру Бање Ковиљаче, Суботице, Мала Врбице, Боговађе, Обреновца, Сјенице и Тутина, Крњаче, Кањиже и Београда представљени су миграцијска пракса и културне парадигме у Србији, при чему је акценат стављен на перцепцију корпоралности миграната.

У закључном поглављу резултати истраживања су размотрени кроз преиспитивање доминантних интерпретативних оквира којима се легитимишу актуелизоване концептуализације и праксе о азилу и нерегуларним миграцијама, а путем издвајања парадигматских група и метафора које учествују у овом процесу и пресудно утичу на миграцијску праксу.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација мр Марте Стојић Митровић "Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку 21. века: културне парадигме" представља вишеструко вредан допринос етнологији и антропологији. Она је заснована на вишегодишњем систематском истраживању. Реч је обимном емпиријском материјалу сакупљеном приликом архивских и теренских истраживања ширег обима. Теренско истраживање чврсто је теоријски утемељено а резултати су доследно анализирани у складу са савременим теоријама. У потпуности је објашњена сложена идентитетска и културолошка ситуација нерегуларних миграната у Србији у 21. веку.

6. Закључак

Докторска дисертација мр Марте Стојић Митровић "Азил и нерегуларне миграције у Србији на почетку 21. века: културне парадигме", обрађује научно релевантну и актуелну тему и представља значајан допринос развоју домаће науке. Дисертација је урађена према одобреној пријави и представља оригинално и самостално научно дело. С обзиром на то да су се стекли сви неопходни услови, комисија има част и задовољство да Научно-наставном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду предложи да кандидаткињи одобри јавну одбрану.

У Београду,
10.3. 2016.

Чланови комисије:

1. проф. др Саша Недељковић, ментор
Филозофски факултет Универзитета у Београду
2. проф. др Слободан Наумовић,
Филозофски факултет Универзитета у Београду
3. др Младена Прелић, виши научни сарадник
Етнографски институт САНУ, Београд